

גיליון נושא: 'חפץ שהחלף בטעות'

בס"ד, יום ג' פרשת בא, ד' שבט תשע"ז. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות. מסכת ב"ב דף מו. לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה. לע"נ זקננו הבלתי נשכח הגאון הצדיק רבי חיים מיכל לוי בן רבי משה לייב זצ"ל, מנקיי הדעת שבירושלים, נלב"ע בשם טוב ד' שבט תש"ע, ת.נ.צ.ב.ה.

החליף בטעות

מבואר בגמ' (ב"ב דף מו.) נתחלפו לו כלים בכלים בבית האומן ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו, כי אדם עשוי לומר לאומן (עצמו, ולא אשתו ובניו) מכור לי טלית. ודווקא כשאמר לו טלית סתם, אבל טליתך - לא. אבל בבית האבל או בבית המשתה הרי זה לא ישתמש בהן עד שיבא הלה ויטול את שלו.

1. אסור להשתמש!

וכתב הג"ר יעקב ישעיה בלוי זצ"ל (פתחי חושן אבידה ומציאה עמוד רצא) שדברי הגמ' מצויים מאוד בזמננו, כאשר נתחלף לו בבית כנסת בישיבה או בכל מקום אחר, חפץ שלו בחפץ חבירו (כגון; טלית, חליפה, כובע, מעיל, צעיף, סוודר, מטריה, עט, וכדומה), שלפי המבואר בגמ' וכך נפסק להלכה ללא חולק ברמב"ם (גזילה ואבידה ו' ו'), ובשו"ע (חו"מ סימן קלו סעיף א), שאם התחלפו לו כלים בבית האומן אסור לו לקחתם רק אם אפשר לתלות במכירה, אם כן כאשר החליף חפץ בטעות, אסור לו ליטול חפץ של חבירו ואף אם נטל אסור לו להשתמש בו. ורק אם עבר זמן רב מותר, כפי שיבואר להלן, ועוד מחלק שם - בין הראשון שתפס לשני שתפס.

והוסיף בספר כסף הקדשים להגה"ק מבוטשאטש (חשן משפט סימן קלו), שאף בחפץ

של מצוה, כגון טלית וכיוצא בזה אסור להשתמש (כלומר; אין אומרים נחא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממוניה, בחפץ שדרך אדם להקפיד עליו). ורק במקום צער גדול כגון שנתחלפו לו מנעליו בבית המרחץ ויצטרך ללכת יחף עד ביתו, וכל כה"ג, יש להקל ולתלות שהבעלים הכירו שאין מה שבידם שלהם, וניחא להם שישתמש זה בשלהם, ואפשר שמסתמא מקנה לחבירו במקום צער, וישליש אצל אחר תמורתן. וכל זה דוקא בשוין, אבל כשאינם שוים אין יכול לעשות כן.

אם עבר והשתמש בחפץ חבירו שנתחלף, נחלקו פוסקי זמנינו אם כשימצאו הבעלים חייב לשלם לו דמי השתמשות בחפץ, לדעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בתשובה בקול התורה חוברת י') צריך לשלם לבעלים דמי ההשתמשות. אולם לדעת הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שבט הלוי חלק ו' סימן

פנינים

לרשום שם

התורה חסה על ממונם של ישראל, וחשוב לדעת שבמוסדות הציבור השונים זורקים לפח מידי תקופה, כמויות מדהימות של חפצים במצב מצוין (עטים, ספרים, מטריות, מעילים, צעיפים, מגבות, טליתות), בגלל שנאבדו מהבעלים לרגע קט.

הפתרון הפשוט והיעיל ביותר למניעת ההפסדים, לרשום שם על כל חפץ, לעולם לא יוצאים מהבית עם פריט לבוש בלי שם. בהיכלי התורה, מומלץ לרשום שם ב'תחילת הזמן' על כל ספר שמביאים (גמרא, קובץ מפרשים, מחברת) כדי שלא יאבדו. גם על סוודר מגבת וטלית, יש אפשרות לרשום שם, באמצעות 'תוויות הפלא' שעשויות מבד כביס המוצמד לבגד בקלות (ג.ק.).

יש לדון האם מותר בחול המועד לרשום שם על גבי חפץ, כאשר יש חשש סביר שיאבד, האם זה נחשב 'דבר האבד'?

מנהג ישראל תורה

מנהג המקום

החלפת ערדליים: כתב הערוך השלחן (סימן קלו סעיף ב') דנהגו במקומות שיש בהם קיבוץ גדול של אנשים שמחליפים המנעלים העליונים [מסתמא כונתו לכעין ערדליים (קאלאשין בלע"ז) המכסים את הנעלים להגן עליהם מן הגשם והשלג] ואינם מקפידים על זה כלל עד שימצאו זה את זה וכל אחד יקח את שלו. [בלשונו מבואר שאין זה ויתור גמור על הבעלות כמו 'עסקת חליפין', אלא 'היתר השתמשות' עד שימצאו זה את זה].

וכתב הג"ר משה פינשטיין זצ"ל (קול התורה י', משפט האבידה חו"מ סימן רס ס"ק קסט) שהמנהג שהזכיר הערוך השלחן שאין מקפידים זה על זה בהחלפת ערדליים, לא הוזכר בשאר פוסקים, ובודאי בהרבה מקומות בזמננו אין המנהג כן, ומקפידים זה על זה, ולכן יעשו ראשי הקהל מודעה בולטת, שאז מועיל לכל הדעות, ואין לחוש שלא כולם ראו את המודעה כי תולים ברוב שכן ראו, וכמבואר בדברי הגר"מ פינשטיין זצ"ל (בקונטרס השבת אבידה).

מודעה: זה עשרות שנים נוהגים בהרבה מקומות ציבוריים (בתי כנסת, מקוואות, ישיבות, כוללים, אולמות, חנויות) לתלות מודעה בריש גלי, שכל אדם שנכנס למקום הוא בתנאי גמור והסכמה מפורשת, שאם משאיר חפץ למשך הזמן הנקוב במודעה הרי זה הפקר, ורשאים האחראים לעשות בחפץ כראות עיניהם. לדעת רוב הפוסקים מועילה מודעה זו מדין 'תנאי בדבר שבממון' שתנאו קיים. אמנם יש פוסקים שמפקפקים בתועלת המודעה, שאין המודעה ניכרת לכל אדם שנכנס, וזה לא מוכיח שדעתו לכך. חשוב לדעת שמודעה זו מועלת רק להשארת חפצים, אולם להחלפת חפצים אינה מועילה. ולכן ראוי לכתוב מודעה מיוחדת שכל מי שנכנס הוא על דעת שאם מחליף חפץ עם חבירו ולא ימצאו זה את זה, לא יקפידו הבעלים.

קטן: עיקר הנדון בסוגית החלפת חפצים, האם אכן יש לו דעת להסכים להחלפה. והעיר הגר"מ גרוס שליט"א (משפט האבידה חו"מ סימן רס שערי צדק אות קסט) שכל האמור, שייך רק באדם גדול שיש לו דעת ויתכן לאמוד בדעתו שמסכים לתנאי, ולדעת המתירים בהחלפה מסתמא היה מסכים אם היו שואלים אותו, אבל אם החפץ הוא של ילד קטן שאין לו דעת, חייב בהשבה בכל גווני דהוי כיאוש שלא מדעת דקיי"ל שאינו יאוש (כעין הגמ' ב"ב דף ח. יתמי לאו בני מחילה נינהו).

גזל: לפי זה, לא תועיל המודעה במוסדות החינוך של קטנים שכל המשאיר חפצים הרי זה הפקר, וכל המחליף זוכה כל אחד בשלו, כי ילד שאינו בן דעת לא שייך להחיל כלפיו תנאי בדבר שבממון, וגם אם עובר על גזל כשנכנס לבניין ללא הסכמה לתנאי, אולם החפץ נשאר בבעלותו, דקטן יכול לקנות ואינו יכול להקנות.

אבא מסכים: מאידך יש פוסקים שציידו לומר שהחפצים של הקטן שייכים לאב, ויש כאן אומדנא דמוכח בדעת האב ששולח את בנו למקום ציבורי, שאם הבן יחליף חפץ זהה עם חבירו, תחול ההחלפה באופן המועיל. ❖

קל"ח) אין צריך לשלם, כי אין מקפידים על זה. ולדעתו אפילו אם השתמש בחפץ ואיבדו פטור מתשלומין, ואינו כגזלן שחייב באונסין.

ואמר הגר"מ קארפ שליט"א (השבת אבידה כהלכה פרק ז' הערה כ"ב) שחייב לתלות מודעה על ההחלפה במקום שנתחלף, כי הבעלים יבואו לחפש שם יותר ממקום אחר, כעין מה שכתב השו"ע (חו"מ סימן רס"ז ס"ג) שמודיע לשכניו ולמיודעיו.

2. הצדדים להתיר

יש צד להתיר באופן שודאי היה מתרצה אילו היה יודע, שהרי דעת הש"ך (חו"מ שנח, א) שכל הדין של יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש זה רק ביאוש שהוא בעל כרחו, אבל הסכמה מרצון אף שאינו יודע חל, וגם כשהחליפו בטעות הואיל וברור לגמרי שבעל החפץ מסכים, ואין לו אפשרות לבקש את רשותו, מותר להשתמש ללא רשות מפורשת (י.ש.ק.).

יש מצדדים להתיר את ההחלפה, גם אם באמת אינו מתרצה מדין תפיסה מגזלן, דעביד איניש דינא לנפשיה, וכפי שכתב הבן איש חי (פרשת כי תצא שנה ראשונה אות י) שאם אדם אחר לקח את מנעליו בבית הכנסת, והשאיר את מנעליו, אם הראשון החליף במרד ובמעל כגון שלקח מנעל חדש והניח ישן, מותר להשתמש במנעל שמצא. אבל אם החליף בשוגג שלא הרגיש בהחלפתו כגון שהם שווים או שלקח הגרוע והניח החשוב יותר, אסור להשתמש בו, אלא יהא מונח אצלו עד שיבא בעליו ויתננו לו, עכ"ד. ביאור דבריו כתב הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א (בהסכמה לספר בכורי אברהם עה"ת), דכאשר נעשה במזיד הרי ללוקח יש דין גזלן, ורשאי לעשות דין לעצמו וליטול את כלי הגזלן תחת כליו.

אמנם עי' בשו"ע הרב (חו"מ גזילה וגניבה ס"ל) שכתב בזה"ל: מי שנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, הרי"ז לא ישתמש בהם שהרי אף אם חבירו משתמש בשלו, ה"ז כגוזל מן הגזלן ואסור לעשות דין לעצמו אלא על פי בית דין, וכשבא בעל החפץ צריך להחזירו לו, אפילו אם שלו נאבד עכ"ל. הרי שלדבריו אינו רשאי לעשות דין לעצמו וליטול את כלי הגזלן תחת כליו.

3. עבר זמן רב

וכתב הג"ר יחזקאל פיינהנדלר שליט"א בספרו השבת אבידה כהלכה (פרק ז' הלכה י') שאם עבר זמן רב מבלי שנמצאו הבעלים, יכול להשתמש בחפץ לפי מה שחידש הגר"מ פינשטיין זצ"ל (בתשובה בקול התורה חוברת י') והסכימו עמו כל פוסקי זמננו (הובא בהרחבה בגיליון מספר 36 - פנקס אליהו הנביא) לגבי יהיה מונח עד שיבוא אליהו, שכל אבידה שנתבאר בשו"ע (סי' רס"ז סט"ו) שדינה יהא מונח עד שיבוא אליהו, הרי בזמננו כאשר הכריז כדין יכול לקחת את החפץ לעצמו וירשום שוויו בפנקס אליהו הנביא. כי החפץ אין לו ערך כעבור תקופה, ופעמים מחיר האחסון יותר יקר מהחפץ עצמו.

לפי זה צריך לומר, שכל מה שכתב בקצה"ח (סימן קל"ו סק"ב) דכיון שקיי"ל שינוי רשות ואח"כ יאוש לא קנה, משום דאתי לידיה באיסורא, אפילו ימים רבים לא מהני, זה רק בזמנם שהבעלים מעוניין בחפץ, אבל כיום אומדנא דמוכח שהבעלים מעדיף שישתמשו בחפץ ויתנו לו את ערכו.

יסוד ההיתר אם עבר זמן רב, מבואר בדברי כמה פוסקים, עיין אגרות משה (או"ח חלק ה' סימן ט'), מנחת יצחק (ח"ג סימן י"ז), שבט הלוי (ח"ו סימן רל"ח), שכתבו כל אחד בדרכו ובסגנונו להקל בשאלה זו. ובפתחי חשן (הלכות אבידה ומציאה פ"ד הערה מה עמוד רצ"א) מסיק שאם החפץ שברשותו לא נדרש, מן הסתם הצד השני מסכים לחילופין והוי כמו החליפו ברצון, ורשאי כל אחד להשתמש בשל חברו. וכך הוא מסביר את סברת הט"ז.

4. מותר להשתמש!

אינו יודע: וכתב הגר"מ גרוס שליט"א (בספרו משפט האבידה סימן ר"ס שע"צ ס"ק קס"ט) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם ניכר שהבעלים לא מודע כלל לחילוף, והוא משתמש בחפץ שלו הווה בערכו ובמראיתו, יכול גם הוא להשתמש בחפץ חבירו, בתנאי שהוא סוג חפץ שאין דרך בני אדם להקפיד בשימוש חבירו. וטעם הדבר דהוא כתשלום עבור דמי שכירות של האחר. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (השבת אבידה כהלכה פרק ז' הערה כד). וכן שמעתי בשם הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל, ובנו הג"ר יהודה פישר שליט"א שאם ההחלפה הוגנת ושווה מותר להשתמש כל אחד במה שבידו (י.ג.). וכן שמעתי בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א כשהחליפו כובעים זהים בקו 402 שמותר לכל אחד להשתמש בינתיים במה שבידו (ל.י.ר.). וכן שמעתי בשם הג"ר גרשון מלצר שליט"א שכאשר החפץ המוחלף זהה לחלוטין לחפץ שלו, מותר להשתמש בינתיים, עפ"י דברי הריטב"א (ב"ב דף מו.) לענין כלים שהוחלפו בבית האומן.

'חלוקת לחם' בישיבת מיר

מבצע שלח לחמך: נדון ההחלפה נוגע למעשה, בכל יום שני בצהרים כאשר יש חלוקת לחם בישיבת מיר, משפחה של 4 ילדים מקבלים 4 לחמים, ומשפחה עם 5 ילדים מקבלים 5 לחמים, האברכים אורזים בשקיות ומניחים בזריזות במסדרון. וכאשר ממהרים להסעה מצוי שמחוסר תשומת לב מחליפים את השקיות של הלחם אחד עם השני, ראובן לוקח של שמעון ושמעון של ראובן, ויש לדון האם אכן כל אחד זוכה בשלו (כאשר בשני השקיות המוחלפות יש מספר זהה של 4 או 5 לחמים), או דילמא שניהם עברו על איסור גזל.

סברת האוסרים; במציאות עשה הבעלים קנין בלחם, וכל זמן שלא היה הסכמה מפורשת ממנו הרי זה גזל, וגם הפוסקים שציידו להתיר בהחלפת בגדים זה רק כאשר ניכרת ההחלפה או לזמן מרובה שיודע ומסכים, אבל כאן אינו מעלה על דעתו שהחליפו לו את הלחם, והרי זה בגדר יאוש שלא מדעת שאינו יאוש, ועוד שמצוי שמחמת ההחלפה יפסיד לגמרי את שלו שלא ירהיב בנפשו לקחת שקית אחרת, דמאן יימר שאכן נוטל את של זה שלקח ממנו, אולי זה של אדם אחר (י.א.מ.). ועוד אולי אדם שלישי לקח את שלו, וכעת הוא גוזל אדם שלא קשור לסיפור.

סברת המתירים; כל הלחמים מיוצרים באותו מפעל ומה ההבדל ביניהם? ברור שאין הבעלים מקפיד אלא שבסופו של דבר יקבל את מספר הלחמים שלקח, וכל מה שיש צד בפוסקים לאסור החלפת חפצים, זה רק בהחלפת בגדים וכדומה שיש הבדל ביניהם! ולכן ברור שאם הוא כבר עלה להסעה וכרוך בהפסד וטירחה מרובה לחזור לשיבה רשאי לזכות מה שבידו, ועוד שגם אם יחזור אולי השני כבר הבחין בהחלפה ונטל את שלו. וכל מי שלוקח לחם הוא על דעת שילך הביתה עם שקית בכמות לחמים כזו, כי אם ישאירו עד יום ג' בצהרים יוכלו לקחת את זה כמבואר ב'מודעה' (ג.א.).

בירור: בשיחה עם אחד האחראים על חלוקת הלחם (מ.ו.) הוא אומר שאין לו הכרע בדבר, אולם יש אומדנא דמוכח בלבד ובלב כל אדם, שוודאי המחליף מתרצה בדבר, ואין אדם מקפיד שיהא לו דוקא את הלחם המסוים, שהעיקר להישאר בסוף עם כמות הלחמים שזכאי להם, ולא איכפת לאדם איזה לחמים קיבל שהרי כולם ממש אותו דבר.

ומוסיף אחד האחראים (ז.ח.) שהוא נותן את הלחם על מנת שלא יהא בדבר חשש גזילה, ויש לדון האם יש לאחראי בעלות לכך, שהרי ההחלפה מבוצעת אחרי הנתינה, ורק אם יעשה תנאי בדבר שבממון ומשפטי התנאים זה יעזור. וכן יש לדון כלפי התנאי שכתוב במודעה שאם נשאר מצהרי יום שלישי מותר לקחת את זה, האם זה צריך להיות ככל משפטי התנאים או לא.

עוד יש לדון האם מותר לקחת את הלחם בשביל אדם אחר שאינו זכאי לקבל בחלוקת הלחם (כגון בן של אברך מהישיבה שאינו לומד בישיבה, או שעדיין אין לו מספיק ילדים לפי התקן) או שמותר לקחת את זה רק בשביל עצמו בלבד שהוא נותן על דעת כן והנוטל חב לאחרני שהרי בכל שבוע חסר לחמים, וברגע שנותן לאחר שאינו עומד בקריטריונים הוא מזיק לאותו אדם שכן עומד בקריטריונים.

עוד יש להסתפק, האם הגזבר רשאי להכריע בכל השאלות הללו, או דלמא אין זה תלוי בו.

ושמעתי מהג"ר מיכל פריד שליט"א שוודאי האחראי רשאי להכריע בדבר, ואין צריך לתלות כן במודעה מפורשת, אלא שזכותו להגביל את הנתינה שיהא באופן המועיל ודעתו לתת לאותו אדם שבסוף יקבל את הלחם, ושפיר יש כאן נתינה כדין ללא חשש גזל (ורק אם במזיד יטלנו מחבירו יעבור על גזל כי כלפי זה אין אומדנא דמוכח), כדמוכח מהא דכל מי שיגיע לולבו לידו הרי זה שלו.

ומוסיף, שגם בלאו הכי יש להתיר בהחלפת לחמים, לפי מה שכתב הרמ"א (סימן רצ"ב סעיף י') כלפי פירות שנתערבו שחולקים לאמצע ואין טענה על הפירות המסוימים. כלומר שבכל דבר שהקפידא הוא רק על הערך, חולקין לפי הערך שיש לכל אחד.

ובלאו הכי מטעם אחר יש להתיר, לפי מה שכתב בשו"ת בית אפרים הובא בפתחי תשובה (סימן שנ"ט) שמותר להחליף כסף של חבירו שטר בשטר שאין בו אלא ערכו, מדין זה נהנה וזה לא חסר. וגם כאשר החליפו לחמים, זה נהנה וזה לא חסר.

טעם נוסף להתיר שמעתי מהג"ר אליעזר דוידזון שליט"א, שאין בזה שיעור של זמן רב בשביל לפדותו במעות, אלא מיד כשמוצא אותו. שהרי פשיטא שלא יאתר את הבעלים, וכל יום שעובר, ערכו הולך ופוחת. נמצא אם כך, שמותר לו ליטול מיד את הלחם, ולשער ערכו. ואם המאבד נטל את שלו, יהיה הרי הוא כשילם חובו.

לפי סברא זו, עדיף לקחתו כדין 'שומר אבידה' וירשום ערכו בפנקס אליהו הנביא. אולם עדיין חייב לתלות מודעה על ההחלפה במקום החילוף, ויש לדון האם נהפך לשומר אבידה גם כאשר הגביה שלא על דעת כן.

החכם עיניו בראשו: לטובת הציבור יש גמ"ח מדבקות, והחכם עיניו בראשו, רושם שם עם מספר טלפון על השקית, אבל הנדון כאשר לא רשם שם כלל. ולפי סברת המתירים יש לדון האם ההיתר תקף גם כאשר כתב את שמו על השקית בראשי תיבות ואין אפשרות להשיגו, שבמציאות אין הבדל בין השקיות, ואם יישאר רק שקית אחת במסדרון יקחנה במקום השקית שלו. או דלמא אף שהמוצר זהה סוף סוף הוא מחפש ומקפיד על שלו, שהרי יש לו בה סימן מובהק. וכן יש לדון כאשר הניח 'שקית קטנה' ומוצא 'שקית גדולה' עם אותו כמות לחם (מ.ז.).

והשיב את הגזלה: אם השני הניח מספק ולא נטל את השקית הנשארת, יש לדון האם הראשון שלקח את שלו קיים מצות והשיב את הגזלה (ויקרא ה כג) בעצם מה שהשאיר את שלו, או דלמא אין זה השבה כי מצוי מאוד שהשני לא ירהיב בנפשו לקחת שקית שאינה שלו. עוד יש לדון אם כבר נטל שקית לחם, וכעבור שעה קלה שם לב שאינו שלו האם מותר לו להשיבו למקומו מדין 'השבת גזילה', או דלמא אסור להשיבו למקומו דאינו משתמר לבעליו, ויתכן שהבעלים הגיע ולא מצאו ושוב לא יחזור לחפש את השקית.

קמחא דפסחא: הנדון שייך גם בחלוקת קמחא דפסחא בערבי פסחים, כגון בחלוקת עונג שבת ויו"ט שע"י הרה"ח אפרים שטרן שליט"א, שמצוי שמחליפים זה עם זה. ❖

וכתב הג"ר אשר זעליג ויס שליט"א כלפי דברי הערוך השלחן שבזמננו פשוט דאין זה מנהג מקומותינו, דהמציאות מוכיחה שרוצה אדם בקב שלו ובודאי מקפידין לקחת כל אחד את שלו ואינו מרוצה בשל חבירו, ובפרט בפרטי הלבוש, דיש רבים הנגעלים מבגדי חבריהם ללובשם.

אך מטעם אחר יש להקל בהלכה זו, דאנן סהדי דמי שהגיע לידו בגד או כלי שאינו שלו בודאי שם זאת אל לבו ואף חמור ידע אבוס בעליו, והמציאות ברורה דרובא דאינשי ישימו לב תיכף באינו שלהם. ואם עבר זמן מסוים ופלוגי לא חזר לבית המשתה או לבית המרחץ או לאומן וכדומה לבקש את שלו תלינן דמסתמא ניחא ליה להשתמש בשל אחרים ולתת לאחרים לקחת את שלו.

הראשון שלקח: כל זה הוא רק כאשר יש להניח שהראשון שלקח הבחין בטעותו ויש להניח שאינו מקפיד שהשני ישתמש בשלו בינתיים אך כאשר הבחין בטעותם רק לאחר ההחלפה קשה כיצד מועילה ההסכמה עכשיו דאמנם אם היה הראשון שם לב מיד היה מסכים שיקח השני את שלו אך הרי כמבואר בגמ' (ב"מ כא.) שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש. וי"ל כפי שכתב הג"ר יעקב ישעיה בלוי זצ"ל דהוי כמכירה ובזה מהני אפילו באופן שבאיסורא אתא לידיה. ועוד יתכן על פי הש"ך שהסכמה מרצון מותר להשתמש במה דניחא ליה ורק ביאוש שבעל כרחו קיי"ל דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש (י.ש.ק.).

שאולה: אולם אמר הגרש"ז אורבאך שאם החליף ציצית שלו בציצית של חבירו, דינה כטלית שאולה ואינו יכול לברך עליה, כי בעינן 'לכם' וליכא, ואף אם יברך על טלית גדולה ויפטור את הטלית קטן של חבירו, עדיין מפסיד מצוה שכל היום הוא לובש ציצית שאולה שאין בה חיוב. והוסיף שגם לא יועיל לתת את הטלית לאחר בתורת מתנה שאצל האחר לא מיקרי באיסורא אתי לידיה, כיון שזה מועיל לתורת גזל אך כיון שלא בעי איניש למהוי גזלן אין בכוחו ליתן אלא מה שיש לו היינו רק השתמשות, ולא יותר מזה.

מאידך בגיליון **בינת המשפט** (גליון עח בהר תשע"ד) חידש, שאם החליף טלית עם חבירו מותר לו ליטול את של חבירו ולברך עליו ברכת ציצית וחשיב שלו, שיש כאן אומדנא דמוכח בדעתו שחפץ להחליפו והרי קיבל תמורה הוגנת לשלו.

5. באיסורא אתי לידיה

יש סוגיא נוספת, שנוגע לנדון החלפת חפצים, **במשנה** (בבא קמא דף קיד.) "נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר, נטלו לסטים את כסותו ונתנו לו כסות אחרת - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן". ומבואר בגמ' אם נטל מחזיר לבעלים הראשונים. קסבר: יאוש כדי לא קני, ומעיקרא באיסורא אתא לידיה.

וכן מפורש בדברי המרדכי (ב"ק ריש פ' הגוזל בתרא סי' קלט): שאם בא לידו לפני יאוש חייב להחזיר לבעלים הראשונים, ואין מועיל מה שנתייאשו אח"כ, שכן שינוי רשות ואח"כ יאוש לא קני, אבל יאוש ואח"כ שינוי רשות קני. ומזה הוכיח לעניין מעשה שהיה בכובסת כותית שאיבדה את הסדין של אחד הלקוחות, ונתנה לו סדין של לקוח יהודי אחר, והשיב שחייב להשיבו לבעליו כי הבעלים לא נתייאשו מסדין שלהם אלא היו מרדפין אחר הכובסת להשיב את הסדין שלהם".

וחידש הט"ז שיאוש אחר שבא לידו כן מועיל, וכל דברי המרדכי הוא דוקא כאשר הבעלים מרדפין אחר הכובסת לבקש את הסדין שלהם אבל אם נתייאשו מותר להשתמש בכליהם.

ותמה עליו **הקצות** (ס"ק ב') הרי שינוי רשות ואח"כ יאוש לא מהני דבאיסורא אתי לידיה וכך נמי בנידון דידן. ודחק ה^נתיבות (ס"ק ב') בכוונת הט"ז שמדבר באופן שנתייאש הבעלים ביד הכובסת, לפני שהכלים הגיעו לידו, אז זכה בייאוש.

וצריך להבין שכבר כתב הרמב"ן (מלחמות ב"מ דף כ"ו) שאין מועיל ייאוש ביד שומר שהוא כיד הבעלים דהוי יאוש ברשותו. וגם הכובסת היא כשומר לבעלים ואין מועיל יאוש במה שבידה.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

אדם שהתבלבל ולקח בטעות חפץ שאינו שלו, וכששב לקחת את החפץ שלו לא מצא במקום שום חפץ, אסור לו להשתמש בחפץ שלקח בטעות, ודינו כדין אבידה שמצא, שאסור לו להשתמש בו, ועליו להכריז שמצא חפץ, וכמו כן יכריז שאבד לו חפץ אחר. אבל אם החליף החפץ על ידי אומן וכדומה, ורגלים לדבר שהאומן נתן לו כלי אחר בידיעה, מותר לו להשתמש בו.

החליף בטעות והכריז כדין ועבר זמן רב שלא נדרש החפץ וסביר להניח שהבעלים התייאש ממנו, ירשום לעצמו ב'פנקס אליהו הנביא' את מחירו, ורשאי להשתמש בו, ואם יבוא המאבד יחזיר לו את שוויו הכספי.

יש אומרים שבמקום צער וכבוד הבריות ניתן לסמוך על האומדנא דמוכח, שאם היה יודע היה מסכים להתיר את השימוש בינתיים.

במקום שיש מנהג ידוע שכל אחד ישתמש במה שיגיע לידו, מותר להשתמש בחפץ של אחרים שנפל בידו, כל זמן שלא ישיג את הבעלים. אך יתחייב להשיבו לבעליו על ידי סימן בכל זמן. בזמננו שאין המנהג ידוע, טוב לתלות מודעה מפורשת במקומות ציבוריים, שהשימוש במקום הוא בתנאי שאם יחליפו חפצים ולא תתאפשר ההחזרה, כל אחד ישתמש במה שבידו.

החליפו חפצים זהים לחלוטין; נחלקו הפוסקים, האם יש כאן אומדנא דמוכח להתיר את ההחלפה כי הרי משתמש בשלו כנגדו ולא ניזוק כלום, או שהאיסור עדיין קיים כי אינו יודע שצריך להקנות. ♦

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הנושא לשבוע הבא; גיליון מספר 98 יום ג' פרשת בשלח י"א שבט תשע"ז.

הוספת יחידות דיור – מסכת בבא בתרא דף נט:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח – רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות'

ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.